

А сред целия този смъртоносен и всеразрушаващ водовъртеж на историята, който разтърсва град Сараево из основи, така че звънко се тресат дори и кристалните полилеи в гостната стая, старата ми леля се опитва да поддържа вътрешния ред на всяка цена, сякаш навън нищо особено не се случва. Всеки ден тя грижливо чисти останалите килими, онези, които още не сме разменили за храна, а аз правя заплетеяните им ресни, докато пастата, с която е намазан паркета, се завира под ноктите ми; месинговото хаванче с чукалото и кантарът върху бюфета блестят с матов блясък като в щастливите времена, белите кухненски плочки лъщят от чистота, закусва се, обядва се и се вечеря в точно определено време, дори и когато за обяд имаме само шепа варена царевица, която се сервира, сякаш става дума за предвоенен неделен обяд. Тази дребна остаряла жена с пълно тяло върху отекли крака с разширени вени и обувки с изкривени ниски токове, сякаш с поддържането на реда в малкото си гнездо се противопоставя на всеобщия хаос, който един по един отнася близките й, унищожава града, в който е израсла, и с великанските си клещи изскубва като зъби от челюст, цели къщи, палати и установени обичаи. И когато сред трясъка на ескадрилите, свистенето на бомбите и експлозиите изчезват така стабилните до вчера сгради в съседство до нас, щом се върнем от скривалището, първата работа е да се обърше падналата мазилка от масата в трапезарията и картините, сякаш ставаше дума за обичайно неделно почистване.

По средата на Главната улица, между два начина на живот, къща номер 26 в умален мащаб представлява последната крепост на европейската цивилизация, а главното

полесражение е в кухнята, върху черния плот на огромната зидана печка с месингови дръжки и излъскани съдове. Покритият пазар наблизо, който бил построен от Австроунгария, се нарича *Маркале* (Markthalle), зеленчукът за супа е *гринциайг* (Grünzeuge), гарнитурата от зеленчуци се нарича *чушиайз* (Zuspeise), тестените изделия – *мелиштайз* (Mehl-speise), а супата със запръжка – *айнпрен* (Einpresuppe). Тук е козунакът, който се яде с чай и се нарича *милиброд* (Milchbrot), а в най-тържествени случаи се сервира и прочутата *сахер-торта*, чиято рецепта произлиза от несравнимия виенски хотел *Saxer*. Неделният обяд обикновено се състои от телешко варено *ринфлайши* (Rindfleisch) с хрян и доматен сос, задушени картофи, зелена салата и накрая (ако е сезонът) на масата се сервират истински чешки кнедли със сливи, овощи в тъмна препечена галета. Типичен средноевропейски обяд на триста метра разстояние от многобройните гостилиници, на чиито отворени витрини дими яхния и *япънджа-долма* (пълнен пипер) пача и *япрак сарми* (лозови сарми), бамя, овча карантия, кебапи и глави и десетина различни видове бюреци и баници: от онези с картофи, със сирене, със зеле (зелници) и с тиква (тиковеници), до “пита нако” – баница само от кори, без нищо – всички тези екзотични ястия разпъват невидима завеса от сетивни ориенталски вкусове и мириси. Още от къщите в дворовете зад нашия достига тежката миризма на масло и лой, с които се готовят турските манджи. В задънената уличка – кърсокака край номер 26, се сблъскват така мирисите на Европа и Ориента, тулумбите и тортите, лойта и маслото, хляба и питите, наричани *сомуни*.

Нито старата ми леля, нито аз, естествено, не сме можели да знаем, че тази безмълвна, но така упорита битка между двата начина на живот, която се разиграваше непос-

редствено край нас, е само продължение на страшната вековна война между две цивилизации – християнската и исламската, която е започнала много преди нас, и в която бяхме принудени да участваме не по наша воля, чрез самата орис на мястото, в което сме се родили. Нашият стил на живот, в който се примесва умерено православие, започва, значи, след Берлинския конгрес, когато Австроунгария, в споразумение с останалите велики сили, през 1878 година окupира-ла Босна и Херцеговина, уж с намерение да въведе най-накрая ред в нея и когато била удавена в кръв съпротивата на босненските турци, предвождани от сараевските мюсюлмани начело с Хаджи Лоя.

Двама френски пътеписци (Chopin и Ubicini) отбелязват през 1856 година, че “този град има славата на огнище на фанатизма, както и център на босненската аристокрация и в него човек трябва да отиде, за да се запознае с истинските турци и изродената аристокрация на славянските ренегати...” И колкото тази империя и да се мъчи да европеизира Сараево, да канализира и обуздае с бяло каменно корито плитката река, която от време на време може да подивее и да разруши всичко пред себе си – точно като онези, които от малки са пили водата й; да построи мостове от камък и мъгла, музеи, та дори и помпозен театър, в който пътуващи музиканти от всички страни на Монархията успяват някак си да изпълнят оперетите на Франц Лехар и Супе; значи, колкото и да се мъчи по свой начин да направи по-приличен този голям ориенталски лабиринт от махали, пропъществувалият петстотин години обособен начин на живот се защитава упорито и с ориенталски хитrostи, и като разглеждаме тази история днес, след сто и двайсет години, очевидно е, че европейската култура е само неудачна кулиса,

през която в края на двайсети век нахлува спотаеният дух на исляма, чакал дълго да си отмъсти.